

JELÖLÉSI ADATLAP
A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEMZETI JEGYZÉKÉRE

FEDŐLAP

A. Az örökségelem neve

A.1. Az örökségelem neve

Pásztortudás és hagyományok a Bakony és Balaton vidéken

A.2. Az örökségelem egyéb elnevezései (nemzetiségi, tájnyelvi, helyi megnevezés)

B. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) felsorolása

- Bakony-Balaton Örökös Pásztorai
- Bakony és a Balaton vidékén megélhetésszerűen dolgozó magatartási és fogadott pásztorok
- Bakony és Balaton vidék pásztorainak szellemi örökségét őrző és ápoló, legeltető állattartást kisüzemben végző gazdálkodók
- Bakony és Balaton vidék pásztorvilágának hagyományőrző közösségei

C. A jelölést beküldő személy/szervezet megnevezése

Márffy Bence pásztor
Szabó Csaba, Tördemic Néptáncgyűttes művészeti vezetője, néptáncpedagógus, fafaragó
népi iparművész

D. A jelölés dátuma (év)

2024.

JELÖLÉS

1. A jelölt örökségelem azonosítása

1.a. Az örökségelem rövid leírása

max. 1000 karakter

A Bakony és Balaton vidék kulturális örökségének mai napig meghatározó részét képezi a legeltető állattartás és a pásztorok hozzá kapcsolódó tudása, szellemi öröksége. Ez a külterjes

legeltetéshez szükséges hagyományos ökológiai tudást, népi természetismeretet, a viseletek mindennapi használatát, illetve a pásztorkészítések elkészítésének és használatának ismeretét foglalja magában. Továbbá, kiterjed a gasztronómia, a régi betyár és pásztortörténetek, mesék ismeretére, a legelőválasztásra, az állatgyógyításra és az állatgondozásra. A mai napig tovább él a pásztorművészet, pásztordalok, táncok, valamint ide tartozik a pásztortalálkozók hagyománya is. A 2020-as évekre a térségben mára már nyugdíjas korosztály mellett, még mindig vannak olyan aktív pásztorok, akik legeltető állattartásból élnek. A Bakony és Balaton vidékén élő pásztorok szellemi örökségét ismereteink szerint közel ötven pásztor őrzi még aktívan. A pásztorvilág minden területét felölelő sokszínű és gazdag hagyományos tudásukat idősebb generációtól, saját tapasztalataikon keresztül tanulták és tanulják ma is. Legeltető állattartással kapcsolatos tevékenységeiket őseik hagyatékát megőrizve és azt tisztelve végzik. A térség pásztorai és legeltető állattartással foglalkozó gazdálkodói egyedülálló módon saját kezdeményezésükre 2005 óta folyamatosan szerveznek pásztortalálkozókat. 2019 óta a térség kulturális intézményeivel együttműködve kerül átadásra a Bakony és Balaton Örökös Pásztora elismerés.

1.b. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) bemutatása

max. 1000 karakter

A Bakony és Balaton vidékén élő pásztorok szellemi örökségét őrző közösséghez azok a magatartási és fogadott pásztorok tartoznak, akik legeltető állattartást végeznek megélhetés céljából. Munkájukat a térség pásztorkodásához tartozó szellemi örökséget megőrizve és életetésére törekedve végzik, mely mindennapjaikban és életformájukban is tükröződik. Ehhez a közösséghez tartoznak azok is, akik nem kizárólagosan legeltető állattartásból élnek, de a térség pásztor hagyományainak szellemi örökségét őrzik és ápolják. A közösség kiemelt tagjai azok a pásztorok, akiket Örökös Pásztor elismeréssel bírnak. A „Bakony és Balaton-felvidék Örökös Pásztora” címet 2019-ben alapította a Laczkó Dezső Múzeum és a Veszprém Megyei Önkormányzat Megyei Értéktári Bizottság. Azóta olyan pásztor viselheti haláláig, aki eddigi életében gyakorolta, megtartotta és továbbadta a pásztor tudáskincset. Ez magában foglalja a hagyományos állattartás valamennyi területét valamint a pásztorművészetet egyaránt. A cím birtokosai minden évben újabb jelöltet választanak, aki a Szent Mihály-napi búcsún kapja meg a cím viselését igazoló oklevelet.

Az Örökös Pásztorokon kívül, az érintett csoportok a Bakony és Balaton vidék pásztorainak szellemi örökségét őrző és ápoló, legeltető állattartást kisüzemben végző gazdálkodók, illetve a Bakony és Balaton vidék pásztorvilágának hagyományőrző közösségei. A kisüzemű

gazdálkodók csoportjába azok a gazdálkodók tartoznak, akik elsősorban családi, kistermelői léptékben foglalkoznak legeltető állattartással és megélhetésüket nemcsak az állattenyésztés jelenti. Elsősorban juhot, kecskét legeltetnek, de van ahol szarvasmarhát, lovat, szamarat és bivalyt is tartanak. A jelen gazdasági viszonyokban a közösség ezen tagjai alapvetően fontos szerepet játszanak a szellemi örökség megőrzésében és továbbadásában, illetve népszerűsítésében is. A tudás megőrzés és továbbadásban több szellemi kulturális örökséggel foglalkozó egyesület is van, mint például a Hunyadi Huszár és Betyár Hagyományőrző Egyesület, melyet Márffy Bence lovasi gulyás pásztor és barátai alapítottak.

1.c Az örökségem földrajzi elhelyezkedése és elterjedtsége

max. 1000 karakter

A dunántúli pásztorkodás a nagytáj néprajzi és földrajzi meghatározottságánál fogva elég változatos képet mutat.

A nagytájon belül a következő kistájak emelkednek ki a hagyományos állattartásban betöltött szerepüknél fogva: Sárrét, Bakony, Bakonyalja, Kemenesalja, a határterületeket is ide soroljuk a Bakony és Göcsej között, valamint a Kisalföld déli részét a Marcal-medencét. Közigazgatási területeket tekintve négy vármegye érintett: Veszprém, Fejér, Vas és Zala vármegyéhez tartoznak a valaha és jelenleg állattartásra használt területek.

1.e Az örökségem a szellemi kulturális örökség mely területeit képviseli (aláhúzással kérjük jelölni, több terület is megjelölhető)

- a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját
- b) előadóművészetek
- c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események
- d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok
- e) hagyományos kézművesség

2. A jelölt örökségem ismertetése

2.a Az örökségem történeti háttere, előzményei

3000–5000 karakter

Bakony és Balaton vidékén évezredek óta meghatározó a legeltető állattartás, amelyet számos régészeti lelet és írott forrás is igazol. A legeltető állattartáshoz pedig mindenkor hozzátartozik a legeltetést végző emberek, pásztorok tudása, hagyománya és közössége. A pásztorközösségek, hagyományok és tudásuk a mindenkori legeltető állattartás

lehetőségeihez alkalmazkodnak. Számos eleme nagyon nagy eltérést mutat, akár két generáció között is, egyesek pedig évezredek óta változatlan és a pásztorok ősi tudását őrzi. Ennek a fajta ősi tudásnak az alapját a jószággal és természettel való szoros kapcsolat jelenti. A 20. század elejéig a pásztorközösséget elsősorban az uradalmi pásztorok, kanászok, gulyások, juhászok, községi pásztorok, csordások, disznópásztorok és őrzőgyerekek jelentették. Magatarti juhászok kevésbé voltak jellemzőek, de előfordultak a térségben. Magatarti pásztoroknak (juhászoknak) azt nevezik, akik nem beosztottként dolgoznak egy uradalomban, a téészen vagy egy cégnél, hanem saját tulajdonokban van az állatállomány és akár a legelő is. A legelőt sok esetben teljesen vagy részben bérlik. Az uradalmi gazdálkodás végével ez a fajta pásztorvilág is jelentősen átalakult. A téészekben sokszor nem megfelelő tudással bíró embereket alkalmaztak, vagy másféle jószágokat kellett őrizni a pásztoroknak mint előtte. A községi pásztorok az 1980–1990-es évekig, de volt, ahol még a 2000-es évek elején is dolgoztak.

A térségben nagy változást jelentett a merinó juh behozatala és tenyésztése a 18. század végén, 19. század elején, valamint a külterjes sertéstartás visszaszorulása a 19. század végén, és teljes megszűnése az 1970-es években. A téészek sok helyen a juhok tenyésztését preferálták, így a térségben a 21. század elejére szinte csak a juhok külterjes legeltetése maradt meg. A rendszerváltáskor több juhász magatarti juhászként kezdett el dolgozni. Csikósok is előfordultak a térségben, tevékenységük a 20. században is megmaradt egy-két helyen.

A térség 19. század második- és a 20. század első felére vonatkozó pásztorkodási gyakorlatát, jellegét és a hozzá tartozó hagyományos tudást több néprajzkutató is vizsgálta, akik közül kiemelendő Vajkai Aurél, Hegyi Imre, Takáts Gyula, Takács Lajos és Békefi Antal. Tamás Károlyné Kiss-Tóth Vilma szentgáli juhászasszony visszaemlékezéseit S. dr. Lackovits Emőke közreműködésével adta közre. Tóth József szentgáli fafaragó munkásságáról lánya, Tóth Teréz írt.

2.b Az örökségelem jelenkori bemutatása

3000–5000 karakter

A Bakony és Balaton vidékének pásztorvilága a 20. század végére, 21. század elejére szinte teljesen a feledés homályába merült. A helyi pásztoroknak, külterjes állattenyésztést végző gazdálkodóknak és a mindezek iránt érdeklődőknek köszönhető, hogy 2005 környékén elindult egy közösség szervező és tudásátadásra teret biztosító összefogás. Ebbe a közösségbe és munkába csatlakoztak be dr. Varga Anna, majd Szabó Csaba. Dr. Varga Anna

biológusként, illetve erdőpedagógusként etnobiológiai és ökológiai kutatásokat folytat közel húsz esztendeje a térségben. Kutatásainak középpontjában egyrészt, a környék legelői (pl. fás, erdei, Balaton-parti), másrészt pedig a térség pásztorkultúrájának, elsősorban népi természetismeretre vonatkozó tudása áll. Ezenkívül, mindezek oktatásában is részt vállal. Előkészületben van az elmúlt évek kutatásait bemutató közel 600 oldalas és több, mint 300 fényképpel illusztrált könyve, A vadon legeltetése. Fás legelők, erdei legeltetés és pásztorvilág a Bakony és Balaton vidékén címmel. 2013-2018 között aktívan közreműködött a pásztortalálkozók megszervezésében, illetve a Bakony-Balaton vidékének pásztorvilága című Facebook oldal alapítója.

Szabó Csaba a Tördemic Néptáncgyűttes művészeti vezetője – a Népművészet Ifjú Mestere, néptáncpedagógus, valamint fafaragó népi iparművész. Kutatja a környék pásztorainak népművészetét, táncát, zenéjét, tárgyalkotását, valamint maga is ápolja és továbbadja pedagógusi munkája során. Meghatározó szereppel bír a pásztorközösség tagjainak összetartásában, pásztortalálkozók megszervezésében, illetve a pásztor hagyományok kutatásában és a tudás átadásában. Az általa vezetett együttes táncos repertoárjában rendszeresen megjelennek a pásztor hagyományok, az általa gyűjtött pásztortáncok és énekek, illetve fellépéseikre meghívja a környékbeli pásztorokat is. Az elmúlt években beletanult a pásztorbot készítésébe és maga is kiemelkedő népművészeti értékkel bíró botokat farag. Közreműködik a Bakony-Balaton vidékének pásztorvilága elnevezésű Facebook oldal kezelésében.

A jelenkori pásztorvilágot elsősorban a magatarti juhászok, az alkalmazásban álló juhászok, az egyéni-családi gazdálkodóként tevékenykedők, illetve a nyugdíjas, már nem aktív korosztály határozzák meg. Az egyéni gazdálkodók szarvasmarhát, bivalyt, lovat legeltetnek. A legelőgazdálkodásukat az adott kor követelményeihez és lehetőségeihez igazodva végzik. Több olyan gazdálkodó is van, aki a városból költözött ki évekkkel vagy akár évtizedekkel ezelőtt, és kezdett el legeltető állattartással foglalkozni.

A pásztorok sokszínű, az élet minden részére kiterjedő tudáselemei gyakorlatban élnek tovább, mint például a külterjes legeltetéshez szükséges hagyományos ökológiai tudás, népi természetismeret vagy a viseletek mindennapi használata. Említhetjük a pásztoreszközök elkészítésének és használatának gyakorlatát, továbbá a tánc és zenei tudás megőrzését, a gasztronómiát, illetve a régi betyár és pásztortörténetek, mesék ismeretét.

Az archív képek és eredeti viseletdarabok alapján megvarratják a hagyományos pásztorviseletet, jelentős részüknek cifraszűrje is van. A hétköznapiakban egy-egy kedves

darabot kombinálnak a modern öltözékekkel, a kalapok, a bicskatok bicskával állandó kiegészítőik és a faragott juhászkampók mindennapi munkaeszközük.

Az ünnepek alkalmával igyekeznek a közösség által sokra tartott hagyományos viseleti darabokba öltözni. Egyesek bő gatyában, bő ujjú ingben, csizmában és subában érkeznek, pásztorarisznyával, bicskatokkal és karikás ostorral. A sok tarisznyát felszerszámoznak ivócsanakkal, kanál, villa készlettel, és fatányérral. A bőrműves munkák nagy részét Juhász Imre készíti a társainak, aki utolsó képviselője a timsós bőrkikészítés és hagyományos pásztor bőrműves tárgykészítésnek. A faragott tárgyakat maguk készítik, vagy az ügyes faragópásztoroktól kapják, illetve cserélik. Míg más pásztorok szövetnadrágban, csizmában, hosszú ujjú vászoningben és pitykegombos mellényben tisztelik meg az ünnepet. A pásztorok egyharmada cifraszűrt is készítettett magának Papp László szűrkészítővel. Néhány régi bakonyi szűr is van a birtokukban, az utolsó bakonyi szűrkészítő, Szalai Károly keze munkáját dicsérik. A használati tárgyaik számát vásárokon is szívesen gyarapítják, csengő, kolomp, bicska és kalap nélkül nem jönnek haza a Hortobágyról sem. A ruha összeállításokon szívesen viselnek zsebórát óraláncon, búcsús érméssel, ahogyan édesapjuktól, és nagyapjuktól látták.

A Bakony és Balaton vidékén élő pásztorok hagyományait és szellemi kulturális örökségét leginkább a fából készített pásztorbot jelképezi. A fából készített pásztorbot fém elemet ritkán tartalmaz, sőt maga a kampó, illetve a bunkós vég is fából vagy esetleg szaruból készül. A fabot elkészítéséhez szükséges az alapos táj és növénytani ismeret. A legnagyobb számban ez a tárgytypus képviselteti magát a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum pásztorművészeti egységén belül.

A pásztorok először a tájban nevelik a botnak való faágat, két vagy akár három éven keresztül, ezt évente többször kisebb összejövetelek alkalmával ellenőrzik. A pásztorbot további megmunkálása kémiai és fizikai ismereteket igényel, mivel tüzelni, lágyítani és egyenesíteni kell az alapanyagot. A következő lépés a kiegyenesített pásztorbot faragása, gazdag népművészeti ismeretek birtokában. A kezűgyesség mellett a mintakincs és a funkció ismeretére is szükség van. Több pásztor készít botot, csanakot, fakanalat, fatányért, a legszebb darabok mintáit Dávid János kanyarítja bicskájával a fába, de saját alkotását használja Bartalos János, Mészáros Imre, Juhász Imre, Szabó Csaba. Juhász Imre, Dávid János és Szabó Csaba a többiek számára is szívesen készít használati tárgyaikat. Buti József elmondása szerint a legelőt, vagy a delelőt aszerint választotta meg, milyen faragást szeretne az idő alatt elkészíteni. A kosos pásztor botjait nagy becsben tartják a megajándékozott

pásztortársak. A pásztorközösségből megközelítőleg tízen tudnak faragni és szoktak is botokat készíteni. A Hagyományok Háza szervezésében megvalósuló népi iparművészeti zsűrizésekre többen neveztek tárgyakat, amelyek között minden minősítési kategória előfordult már: Hagyományos Mesterremek, Hagyományos Míves Termék, Modern Mesterremek, Modern Míves Termék, Ajándéktárgy, de még Elutasítva is.

A kolompkészítésben Molnár József nagygyeztergári tehenes pásztordinasztia tagja foglalkozik. Az idős pásztorhoz mai napig visznek javítani kolompokat, igény szerint új darabokat is készít, ha egészsége engedi. Modern fémmegmunkálással, hegesztéssel, forrasztással Konkoly Csaba is végez javításokat.

Az elkészült botok egyrészt, a pásztor alapvető feladataihoz járulnak hozzá, vagyis a legeltetés végzéséhez, mely szintén az állattenyésztés minden részletére kiterjedő tudást jelent. Másrészt, elősegíti a népművészeti hagyományok éltetését, gondoljunk például a táncban való használatukra.

Ezen hagyományok a mai napig ismertek a térség pásztorai számára és talán egyik legjobb elkülönítő bélyege más régió pásztoraitól is, illetve a hagyományokat nem, vagy kevésbé ápoló állattenyésztőktől.

A közösség, körülbelül 40 főből áll, akiket családtagjaik is rendszeresen elkísérnek a találkozókra, sok olyan pásztor van, akikkel tarják a kapcsolatot, de a találkozókra változó összetételben és számban jönnek.

A pásztorközösség alkalmankénti és életvitel szerűen állattartással foglalkozó tagjai összesen 13.000 darab jószágról gondoskodnak.

A mai pásztorközösséget és a tudásátadást alapvetően meghatározza a rendszeres kötetlen, illetve rendezvényekhez kapcsolódó pásztortalálkozókra való részvétel, közös pásztorbot készítés és egyéni baráti találkozók is. A tavaszi kapolcsi és az őszi olaszfalui, később veszprémi találkozók legfőbb célja az előző időszak értékelése, új eszköz használatának tanulságai, a kutyák munkavégzése, az állatok értékesítés tapasztalatainak megosztása egymással. Ilyenkor előkerülnek a pásztortörténetek, nóták, amelyek az idősebbek számára kedves emlékek. A zenészek szívesen elhúzzák nótájukat, vagy dudán, furulyán kísérik éneküket. A betyárok, pásztorok emlékét őrző nótákat, dalokat Szabó Csaba gyűjti tőlük, azonban a találkozók alkalmával elsősorban a közönség számára daltanításokat is gyakran beépítik a programok közé. Ehhez a Békefi gyűjtést is használják forrásként.

A Szent Mihály Napi-búcsú 2018-tól kis eltérésektől eltekintve hasonló forgatókönyv szerint valósul meg. Az ünnepi szentmisére a veszprémi érsek hívja meg a pásztorközösséget, a

szertartás végén ünnepi körmenet indul a Szent Mihály szoborhoz, ahol áldásban részesülnek a pásztorok. A közös ebéd után a Bakony-Balaton vidékének Örökös Pásztori cím átadásával folytatódik délután a program. Az elmúlt évek méltatásait csatoljuk a felterjesztéshez.

Az ünnepi ebéd birkapörkölt, vagy marhapörkölt szokott lenni, amit a pásztorok szakácsa Bartalos János készít. Ezekből az ételekből szívesen megkínálják az érdeklődőket is. Minden találkozói alkalmával főznek hagyományos pásztorételt. A legkülönlegesebb étel a borzsült, amelynek elkészítését évente egyszer sikerül megszervezni. A borzdarabokat előkészítés után kövesztik, majd sok fokhagymával megsütik tepsiben. Molnár család több generációja Nagyesztergáron járt „borzéni”.

- Bakony-Balaton Örökös Pásztorai:

2019: Bartalos János, Lákics János, Sümegi József,

Díszoklevél: Bende István

2020: Németh Antal, Molnár József, Györke Károly

Díszoklevél: Buti József

2021: Mészáros Imre, Juhász Imre

2022: Konkoly József

2023: Lákics Ferenc

- Bakony és Balaton vidékén megélhetésszerűen dolgozó magatartási és fogadott pásztorok, akik a hagyományos állattartáshoz kapcsolódó ismeretekkel és készségekkel rendelkeznek, munkavégzésük során jól megférnek a hagyományos és a modern eszközök egymás mellett. Például a birkanyíráshoz használt elektromos nyírógépek mellett többen használják a hagyományos ollót, Konkoly József büszkén meséli, hogy a híres szentgáli juhászasszony Tamás Károlyné Kiss-Tóth Vilma tanította nyírni, és megvan a Vilma nénitől kapott ollója is.

- Bakony és Balaton vidék pásztorainak szellemi örökségét őrző és ápoló, legeltető állattartást kisüzemben végző gazdálkodók, őstermelőként marha, birkatartásból élő, ehhez kapcsolódó lovassport és turisztikai szolgáltatásokkal kiegészítve.

- Bakony és Balaton vidék pásztorvilágának hagyományőrző közösségei:

1) néptáncsoportok: Tördemic Néptáncgyűttes, Veszprémi Gerence Hagyományőrző Néptáncgyűttes és Baráti Kör, Fordulj

2) népzenezők: Császár Dominik és az Ifjú Pásztorzenezők

3) szűrkészítők, viseletkészítők, akik a hagyományos pásztorviseleti darabokat kutatásokra alapozva rekonstruálják, és készítik a közösség tagjainak.

2.c Az örökségelem társadalmi és kulturális funkciója napjainkban

1000–3000 karakter

A Bakony és Balaton vidék pásztorhagyományai a mai napig szerves részét képezik, akár sokszor észrevétlen is, a térség kulturális örökségének, identitásának és társadalmi viszonyainak egyaránt. Az elmúlt években egyre többen kezdtek el legelő jószágokat tartani, a néhány darabos nyájtól, a több százás állományokig. A térségben a legeltető állattartás újra meghatározó gazdasági és társadalmi jelentőséggel bír, ezért az ehhez tartozó kulturális értékek szerepére is nagyobb figyelem irányul. Ugyanakkor, a térség népzenei és néptánc hagyományait ápoló közösségek számára a jelenkori pásztorok tudása és hagyományai gazdagító és élettel teli kapcsolódást jelentenek a régmúlt korok pásztorhagyományaihoz, örökségéhez. Mindemellett kiemelendő, hogy a térség számos természeti értékének megőrzéséhez alapvetően fontos a hagyományos tudást integráló és odafigyelő legeltető állattartás folytatása.

3. A jelölt örökségelem megőrzésével kapcsolatos intézkedések

3.a A megőrzés gyakorlata korábban és napjainkban

1500–3000 karakter

A Balaton-felvidék és Bakony vidékének pásztorai közel tizenöt éve kezdték el megszervezni rendszeres pásztortalálkozóikat. Főként maguk az állattenyésztéssel, pásztoroló legeltetéssel foglalkozó gazdálkodók, Varga Antal (Olaszfalu) és Márffy Bence (Lovas) kezdeményeztek ilyen találkozókat. Kezdetben Olaszfaluban, majd Salföldön, az elmúlt években pedig Kapolcson megrendezésre kerülő éves találkozók célja a fiatalabb és idősebb pásztorgeneráció számára teremtett szakmai és baráti találkozás lehetősége. 2018-ban Pásztorünnepel összekapcsolódó Fáslegelő napja keretében Olaszfaluban felavatták a Pásztorok emlékfáját az Eperjes-hegyen, melyet a falu határában egykor legeltető pásztorok tiszteletére állították. Emellett a Hunyadi Hagyományörző Egyesület szervezésében további hagyományos pásztorünnepeket is elkezdtek feleleveníteni, mint például a gulyafordítást farsang idején és a behajtást végét jelző Szent Márton napi pásztortalálkozót, vagy éppen a szűzgulyahajtást a karácsonyi ünnep köszöntésére.

Veszprém városában hagyományos pásztorünnep volt a Szent Mihály napi búcsú és pásztorok megáldása, melyet 2018 óta ismét felelevenítettek.

2024-ben különleges közösségi részvételen alapuló rendezvényre, a pásztorokkal együtt készülünk a búcsú megtartására, amelyre már volt példa Veszprémben 2019-ben a Pásztorélet a XXI. században címmel közösségi részvételen alapuló kiállítás alkalmával.

Mindehhez jelentősen hozzájárul a Tapolca térségében dolgozó Szabó Csaba néptáncpedagógus, a Népművészet Ifjú Mestere, Fafaragó népi iparművész. Az utóbbi években Császár Dominik népzeneész és az Ifjú Pásztorzenészek közös kutatómunkájuknak köszönhetően tudjuk, hogy még ma is élnek olyan adatközlők, akik a térség pásztor zenéjének és táncainak tudói. Ezt a tényt erősítik meg Vastag Richárd néptáncpedagógus, a Veszprémi Gerence Hagyományőrző Néptáncegyüttes vezetőjének magas-bakonyi kutatásai is. Munkájuknak köszönhetően ez a tudás már biztos nem vész el, mert a néptáncot és népzénet tanuló bakonyi-balatoni gyerekeknek adják tovább.

Szabó Csaba nemcsak kutatja a pásztorok népművészetét, de az elmúlt években meghatározó szereppel bír a Bakony-Balaton térségben élő pásztorok összefogásában. Az elmúlt években az ő vezetésével kerültek megrendezésre a találkozók, többek között Kapolcson vagy Veszprémben.

A pásztorvilág értékei kapcsán kevés szó esik magukról a legelőkről, mely megteremti a lehetőséget arra, hogy legeltető állattartást végezzenek. A Bakony-Balaton vidék különlegessége, hogy természeti adottságokhoz igazodva fás-erdős legeltetési rendszerekben, vagyis fáslegelőkön és legelőerdőkben történik a hagyományos legeltetés. Mára ez a fajta legeltetés a leginnovatívabb agrár-erdészeti módok közé tartozik és a fáslegelőket, legelőerdőket magas természeti és kulturális értéként tartják számon. Ezek az élőhelyek a pásztorok és állattartással foglalkozó gazdálkodók tudására vannak bízva, és az ő tevékenységük révén jönnek létre a csodálatos, táji értékkel bíró ősfás legelők, melyet első pillantásra sokszor „vadonnak” vélhetünk. A 20. század közepétől fokozatosan megerősödött a fáslegelők és legelőerdők felhagyása, mely a rendszeres legeltetés és legelőgondozás megszűnését jelentette, majd beerdősültek, illetve más haszonvételbe kerültek. Az utóbbi néhány évben egyre több területen kezdtek el ismét legelőgazdálkodást végezni, mely nemcsak a természeti értékek megőrzéséhez járul hozzá, hanem a pásztorvilág kulturális értékeinek tovább éltetéséhez is alapfeltételt jelent. Mindezek magyarországi jelentőségére dr. Varga Anna ökológus-etnobiológus kutató munkássága hívta fel a figyelmet, melyet több mint tíz éve a Bakony-Balaton vidéken kezdett el, ahová a mai napig rendszeresen visszatér. 2019-ben a Veszprém Megyei Önkormányzat Megyei Értéktári Bizottsága és a Laczkó Dezső Múzeum közösen alapította a Bakony-Balaton vidékének Örökös Pásztor címet. A cím odaítéléséről az Örökös Pásztorok döntenek a közösség javaslatai alapján.

3.b A megőrzés tervezett lépései

3000–5000 karakter

A hagyományos találkozókön kívül rendhagyó iskolai tanórákon, táborok, néptánc és népzenei találkozók alkalmával tervezzük felhívni erre a gyönyörű hivatásra a figyelmet és méltó elismeréssel beszélni, továbbá vendégségbe hívni a képviselőit.

Tervben van a gazdasági szakemberek segítségének bevonása a tevékenységük megsegítésének céljából, hiszen az információáramlás gyakran elkerüli őket, amire az életmódjuk is magyarázatot ad. További kutatások segítségével a még élő pásztorcsaládok felkeresése, illetve közösséghez kapcsolása volna lehetséges, amely ösztönözheti a népművészeti értékek integrálását is.

- Családfák felkutatásával identitástudatuk és önmegebecsülésük erősítése.

- Gyűjtemény létrehozása a pásztorok népművészeti alkotásaiból, azok publikálása, bemutatása.

- Gasztronómiai kutatások folytatása a pásztorételek témában.

- A pásztorok közösségei helyi élelmiszerláncba való bekapcsolása.

- Dr. Varga Anna által írt „*Őrzők*”. *Fás legelő, erdei legeltetés és pásztorvilág a Bakony és Balaton vidékén és azon is túl* című könyv megjelentetése.

- Tervben van egy emlékhely létrehozása, ahol az egykori Örökös pásztorok fényképeit, munkáit állítanánk ki. Ez az emlékhely szabadon látogatható lenne, a Laczkó Dezső Múzeummal összefogással készülne, külső források bevonásával.

- A vidék pásztorok kultúrájáról rendszeresen tartunk előadásokat, ahol pásztorok mondják el az összefüggéseket, munkájuk rejtelméről, fogásaikról és praktikákról is mesélnek.

- Folyamatosan járjuk a vidéket fiatal pásztorokat keresve, őket bevonva a közösség életébe. Gyakoriak a szakmai konzultációk is.

- Tervezzük a Bakony és Balaton-felvidékről származó pásztorecsaládok családfáinak további, alaposabb kutatását is.

Ezen családok pásztorművészeti és egyéb néprajzi hagyatékának digitális feldolgozását, visszaadását használható formában.

- A fiatal pásztorlegények, „bojtárok” egy közösségbe való bevonására is felmerült az igény, ahol megoszthatják munkájuk és szabadidős tevékenységüknek tapasztalatait is.

- A múzeum betekintést nyújthat a gyűjteményein keresztül a családoktól származó, felgyűjtött, raktárakban őrzött tárgyak, archív fotók, adattári anyagok világába. Ezeket további közös kiállításokon kívánja népszerűsíteni.

- A Bakony és Balaton-felvidék pásztorvilágát bemutató Facebook oldal professzionálisabb üzemeltetése, esetleg honlap létrehozása is szóba került, ahol rengeteg információt kaphatnának az érdeklődők ezen rejtettnek hitt világról.
- A pásztorbot készítésének rejtelseibe kalauzoló workshopok, táborok szervezése az érdeklődők számára.
- Kutatás és elemzés után kiadványok segítségével a vidék pásztorbotfaragásának motívumainak és eszközeinek gazdagságába is beavatjuk az érdeklődőket.

3.c A megőrzést veszélyeztető, akadályozó tényezők

1000–2000 karakter

A pásztorkodás alapvetően egy gazdálkodási munka, melynek meglétét a mindenkori gazdasági viszonyok és egyéni hivatás és motiváció határozza meg. Az egyik sem működik a másik nélkül. A legnagyobb veszélyt az jelenti, hogy az ebből élő emberek nem tudnak megélni a külterjes legeltetésből. Jelenleg az export jelenti a megélhetésük alapját, ennek esetleges megszűnése esetében egyik napról a másikra eltűnhetnek a legelő jászágok és pásztorok is a tájból. A másik alkotóeleme az egyéni motiváció, nem lehet valaki pásztor előírászerűen. Magát a személyt, illetve a gazdasági viszonyokat is meghatározza a legelők megléte és eltűnése. A Bakony és Balaton vidékén ez különösen nagy veszélyt jelent. A Balaton-felvidék beépítésével, az egykori Balaton-parti legelők egy kivételével teljesen eltűntek és beépítésre kerültek. A Bakonyban pedig a napelem parkok építése jelent kockázatot a legelők megmaradására. Legelők nélkül nincsen pásztor hagyományörzés, ugyanakkor pásztorok nélkül sincsenek legelők.

A pásztor hagyományok megőrzésének további veszélye egyrészt a bojtárrendszer megszűnése, mely az egész országban problémát jelent. Másrészt pedig a kor gazdasági viszonyai. A pásztorkodás alapvetően egy gazdasági tevékenység. Megőrzésnek az alapja, hogy ez a pásztorok számára megélhetést nyújtson, és ne jelentsen ráfizetést. Erre az egyik legszemléletesebb példa a gyapjú értékesítése, mely egész Európában probléma, mivel megszűnt a gyapjú piaci értéke és nem veszik meg a juhászaktól. Veszélyeztető tényező a klímaváltozás is, melynek következtében az aszályos időszakok növekednek és egyre nehezebb a jászágok számára a takarmányt biztosítani és mindez jelentős plusz anyagi terhet jelenthet.

A pásztor hagyományok megőrzését gátolják olyan társadalmi és gazdasági folyamatok, melyek például akadályozzák a tájban a szabad közlekedést a tulajdonviszonyok és szabályozások következtében.

A jogszabályok rugalmatlansága gyakran megnehezíti a hagyományos társas alkalmakat. A tűzrakás, a botszedés, botpirítás gyakorlásával kerültek már kellemetlen helyzetbe a pásztorok.

Az internet használati ismeretének hiányosságában gyakorta hátrányt szenvednek, lemaradnak pályázatokról, kedvezményekről és támogatásokról, amelyek kihatnak a megélhetésükre is.

Pásztorbot készítésre vonatkozóan:

- A vadászati területekre nem mehetnek botot szedni, mert a szorgalmi utakon nem parkolhatnak, feljelentik őket.
- A botpirítás, „párholás” a hagyományaikhoz híven az erdőszéleken kidőlt fákat felhasználva történik. Ezen fák viszont védelem alatt állnak mert cincérek, szarvasbogarak és más védett fajok lakhatják. Ezért ezek a tevékenységek – az ezen a vidéken gyakori – Natura 2000-s területeken nem lehetségesek.
- Árvalányhaj kalapba való elhelyezése is törvénytörtő, hiszen nem szabad leszedni. (A területen ugyanakkor nagy károkat okoz a birkák bőre alá kerülve, el is pusztulhatnak tőle)
- A globalizációs hatások őket is veszélyeztetik. Egyre kevesebb dinasztia tudja továbbadni a tudást, a hivatást a felnövekvő generációknak.

4. Az érintett közösség részvétele a jelölés folyamatában és hozzájárulása az örökségelem felterjesztéséhez

4.a A közösségek, csoportok, egyének részvétele a jelölésben

max. 300 karakter

A közösség tagjai egyhangúlag támogatják a jelölést. A pásztor találkozót és közösséget maguk a pásztorok hívták életre. A fotóanyag egy része archív kép, másik részét pedig a két jelölő készítette. Illetve dr Varga Anna felkért a könyvéhez két profi fotóst, Répásy Zsoltot és Nagy Zsuzsannát, akik az elmúlt években készítettek fényképeket a pásztorokról. A Gasztroangyal is közösen készült és pásztorbot készítéséről szóló film is. A képanyag és film se célzottan a jelöléshez készült, azok már meg voltak régebben. A jelölés egész folyamata közösen zajlott a pásztorokkal. Mivel nem egy szervezet, hanem egy organikus működő közösség, ezért fontosnak tartottuk, hogy közösség alkalmán együtt beszéljük meg a jelölést. A jelöléshez szükséges hozzájáruló nyilatkozatok a legutóbbi pásztortalálkozón írták alá a pásztorok.

4.b Előzetes és teljes körű tájékoztatáson alapuló hozzájárulás a jelöléshez

max. 300 karakter

5. Indokolás a nemzeti jegyzékre való felkerülés mellett, várható hatása az örökségelem gyakorlására, megőrzésére

max. 500 karakter

A hagyományos állattartáshoz kapcsolódó tudás egy viszonyulási rendszer is egyben az egyének, a családok és közösség életében. Ennek megértése, tisztelete és továbbadása még éppen időben zajlik.

A Dunántúlon és szűkebben a kistájakon élő pásztorközösség eltérő habitusú, mégis egy nyelvet beszélő, és a közös tudáskincset birtokló tagjainak elismerése arra a ritka, felelősségteljes, szép hivatására irányítja a figyelmet, amelyet egyre kevesebben gyakorolnak hagyományos módon. A települések életében magától értetődő volt, hogy van, aki a falu, a szövetkezet állatait őrzi, gyógyítja, szaporítja, ám megbecsültségük gyakran elmaradt.

A jegyzékre való felkerülés egyrészt erősíti majd a tudáskincs fontosságát, másrészt az önellátásra, mint a hagyományos népi kultúra alapelveire is mintául szolgál. Amit képes egy pásztor elkészíteni, azt elkészíti, amihez nem ért, nincs lehetősége, hogy saját maga előállítsa, azt elcseréli termékeire.

A hagyományos pásztor tudás és a hagyományok a Bakony-Balaton vidék meghatározó lételeme, a kihalására való veszély tudatosításával reméljük az ifjabb generációk érdeklődésének élénkülését.

A pásztortalálkozókat magasabb szintre emelésével a hagyományos állattartással foglalkozók, a pásztorok tudásának és hagyományainak megbecsültségét szeretnénk kivívni, ebben lehet méltó elismerés a Nemzeti Jegyzékre való felkerülésük. A 2026-os év a hagyományos pásztorközösségek nemzetközi éve lesz, amit újabb nemzetközi találkozóval tervezünk megünnepelni.

6. Dokumentáció

6.a Csatolandó dokumentumok mennyisége

Fényképek (kötelező) 20 db	csatolva
Film (kötelező) 10 perc	https://www.youtube.com/watch?v=SvXESidx27A&t=2511s
Térkép(ek) (nem kötelező)	
Könyv(ek) (nem kötelező)	

6.b Fényképek, film közlési jogainak átruházása (nyomtatvány mellékelve)

Gasztroangyalhoz nincsen joguk, az MTVA. Nincsen rá anyagi keretünk, hogy ahhoz ilyet kérjünk. Youtube-n mindenki számára megtekinthető.
Fényképközlési jogok nyilatkozata csatolva.

6.c. További források listája (pl. könyvek, cikkek bibliográfiája, internetes hivatkozások)

max. 20 tétel

7. Kapcsolattartáshoz szükséges adatok

7.a A jelölést benyújtó fél (név, titulus, postacím, e-mail cím, telefonszám)

7.b Kapcsolattartó személy (név, titulus, postacím, e-mail cím, telefonszám)

7.c Érintett közösség szervezete(i) vagy képviselője/képviselői (név, titulus, postacím, e-mail cím, telefonszám)

Bakony-Balaton Örökös Pásztorai
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém Vármegye Megyei Értéktári Bizottsága

7.d Felelős szervezet(ek) (név, postacím, e-mail cím, telefonszám)

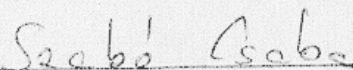
A jelölési adatlapon megadott személyes adatokat az elbíráláshoz szükséges kapcsolattartás miatt Jogos érdekből kezeljük.

8. A jelölést benyújtó aláírása, dátum

Veszprém, 2024. április 27.

Márffy Bence

Szabó Csaba